

*Grensgeschil tussen de dorpen
Surhuisterveen en Surhuizum*

**Overwinning van 'het
oorspronkelijke
dorp Surhuisum' in 1841**

Door Dirk R. Wildeboer
secretaris van de Stichting Oud-Achtkarspelen
tel. nr. 0511-541920

In 1836 kwamen de armvoogden van Surhuisterveen op het idee om Vierhuizen en omgeving, dat tot hun dorp werd gerekend, definitief over te doen aan het naburige Surhuizum. Hiervoor in de plaats wilde men Kortwoude annexeren. Dit lag destijds op het dorpsgebied van Surhuizum. De strijd op papier duurde bijna vijf jaar en uiteindelijk deden Gedeputeerde Staten van Friesland in april 1841 een uitspraak. Dit artikel gaat in op de kwestie.

Opname plm. 1965 van een toen nog overgebleven spitkeet in de buurt van Surhuisterveen.

Karakteristiek boerderijtje aan de Hurde Eker onder Surhuizum in de nabijheid van Ophuis en Kortwoude.

Inleiding

Een oude geschiedschrijver schreef in 1786 dat Zuurhuizum het grootste dorp was van de Grietenij Achtkarspelen. Dit had betrekking op de oppervlakte en niet op het aantal inwoners. De dorpsgrenzen liepen van de Homear (iets ten zuiden van Augustinusga) tot aan de grens met Smallingerland. Met de opkomst van de veenkolonie Surhuisterveen, dat in 1786 nog een buurt van Surhuizum werd genoemd, ging er een flink deel van het dorpsgebied af. Er bestonden dus wel dorpsgrenzen, maar deze lagen niet vast. Dit was een van de oorzaken van de voorkomende burenruzies. Omdat ieder dorp destijds nog voor de eigen armen moest zorgen, was het telkens weer een touwtrekkerij wie de kosten van ondersteuning moest betalen.

Het geschil

Op 11 oktober 1836 werd er bij de Gouverneur van Friesland, die tegenwoordig de Commissaris van de Koningin wordt genoemd, een brief bezorgd van de Grietman en Assessor van Achtkarspelen. Dit college schreef dat er een geschil was tussen de ingezetenen van Surhuisterveen en Surhuizum over de juiste grensscheiding tussen de beide dorpen. Ze deden een verzoek om "aanwijzing van de weg om een vaste grensscheiding tussen het territoire van genoemde dorpen op een wettige wijze te bekomen".

Veertien dagen later kwam er al een antwoord uit Leeuwarden binnen op het grietenijhuis in Buitenpost. De Gouverneur schreef o.a. dat bij het opmaken van het Kadaster in 1832 geen grenzen van de dorpen wettelijk waren vastgesteld. Om een oplossing in deze kwestie te vinden, was het noodzakelijk om op kosten van de belanghebbenden een landmeter van het Kadaster te benoemen.

Deze landmeter behoorde bij de uitvoering van zijn taak de nodige aanwijzingen te krijgen van deskundigen uit de dorpen Surhuisterveen en Surhuizum. Deze personen, die gecommitteerden werden genoemd, moesten dus

de landmeter helpen om de grenzen tussen de beide dorpen op te nemen. Nadat een procesverbaal van delimitatie en een schetstekening werd opge maakt, zouden de heren Gedeputeerden in Leeuwarden een beslissing kunnen nemen.

Wat wilden de Surhuisterveeners bereiken?

Op 26 mei 1837 ontving de Gouverneur in Leeuwarden een brief van de Armenverzorgers te Surhuisterveen "houdende verzoek dat de door hun bedoelde scheiding zodra mogelijk werd bewerkstelligd". Met andere woorden: "schieft maar eens op om ons voorstel goed te keuren". Hieruit kunnen we wel opmaken dat de armvoogden van Surhuisterveen het plan hadden bedacht. De eerste opzet zal zijn geweest om een deel van het dorpsgebied kwijt te raken waar veel armlastigen woonden. Dit was de buurtschap Vierhuizen met de heide over de Nieuwe Vaart tot aan de grens met Droegham. Ook het grondgebied ten Zuiden van de Eensterweg wilde men wel aan Surhuizum overdoen. In plaats van het af te stoten gebied wilde Surhuisterveen "het zoogenaamde Kortwoude eene uitgestrektheid van 316 bunders land met de korenmolens en verdere gebouwen" van Surhuizum overnemen. Waarschijnlijk woonden hier niet veel armen die om steun konden vragen.

Elk dorp had destijds nog een eigen begroting. De post "subsidie voor de armen" op de dorpsbegroting van Surhuizum was in 1837 een bedrag van f 1000,-, terwijl Surhuisterveen een bedrag van f 1500,- voor de armen had uitgetrokken. De armvoogden van Surhuisterveen zullen wel hebben gedacht: "laat de Surhuizumers maar eens wat meer betalen, zodat het voor ons wat voordeliger wordt".

Het verloop van de strijd

Door beide partijen werden er allerlei feiten bijgesleept om hun gelijk te krijgen.

- De bewoners van Vierhuizen en omgeving hadden al sinds mensenheuge-

nis hun belasting in Surhuisterveen betaald, terwijl de mensen van Kortwoude dit al jaren in Surhuizum hadden gedaan. Er was een stuk overgelegd, waaruit bleek dat een zekere Jan Berends te Vierhuizen, ouderling was geweest bij de Hervormde gemeente te Surhuisterveen. Hieruit kon worden geconcludeerd dat Vierhuizen werd gerekend kerkelijk te behoren tot dit dorp. De Surhuizumers kwamen met het feit dat Kortwoude' en de woningen ten Noorden van de Eensterweg kerkelijk al sedert de 15e eeuw bij hun dorp hoorden.

- Verder werden van beide zijden oude koopbrieven in de strijd geworpen. "Die van Surhuisterveen" kwamen met koopbrieven opraven, waarmee men wilde aantonen dat de daarin voorkomende benamingen van bepaalde percelen land tot hun dorp hoorden en andere gronden tot Surhuizum.

Maar de Surhuizumers kwamen met soortgelijke koopbrieven opdagen waaruit men het tegendeel wilde bewijzen. Het college van Gedeputeerde Staten was van mening dat aan deze plaatselijke benamingen niet veel gewicht kon worden gehecht, omdat ze vaak willekeurig werden gebruikt.

- Het was een slimme zet van de "Feansters" om een getekende grenslijn op de kaart van Schotanus (1718) in het gevecht te werpen. Op deze kaart staat een stippellijn vermeld, waarmee een dorpsgrens wordt aangeduid. Deze lijn is zodanig getrokken dat Kortwoude (Kortwoude) bij Surhuisterveen hoort.

Het college in Leeuwarden was echter van oordeel dat deze lijn niet was bedoeld als een grensscheiding tussen twee dorpen, maar moest worden gehouden voor "eene aanwijzing eener daar ter plaatse bestaand hebbende waterlossing". Deze bewering van de Leeuwarder heren raakte kant noch wal. Volgens de verklaring van de tekens op genoemde kaart zijn de aangegeven stippellijnen dorpscheidingen.

De beslissing van Gedeputeerde Staten

Uiteindelijk kwam op 22 april 1841 de uitspraak. Het college nam in aanmerking dat Surhuizum altoos het oorspronkelijke dorp was geweest en Surhuisterveen allengskens als eene Veen-Colonie was ontstaan". U begrijpt het al. Het bleef zoals het was. Surhuisterveen, die de aanval had ingezet, verloor de strijd. De uitspraak van Gedeputeerden werd aan alle belanghebbenden toegezonden. Hierbij was een kaart gevoegd waarop de juiste grens staat aangegeven.

Onder de kaart staan de handtekeningen van de zes gecommiteerden en de landmeter met de controleur van het Kadaster.

Vierhuizen kerkelijk nog niemandsland

Het was dus in 1841 uitgemaakt dat Vierhuis en omgeving bij Surhuisterveen hoorde. Tien jaar later, zo rond 1851, was dat tussen de kerken van Surhuisterveen en Surhuizum nog steeds een onopgeloste kwestie. We kunnen hier iets over lezen in de notulen van de Hervormde kerkenraad uit die dagen, die over het verloop van het huisbezoek gaan.

"Tevens wordt door Ds. Hofkamp en de beide ouderlingen verslag gedaan van de gehoudene huisbezoeking. Deze is over het algemeen in de beste verstandhouding van den kerkenraad en de gemeente afgelegd. Ook de heidebewoners achter Vierhuizen werden bezocht, die allen regt verheugd waren, dat hen eens een predikant en ouderling kwamen bezoeken. De kerkenraad rekent evenwel niet om deze huisbezoeking de bewoners van genoemd heidestuk, tot hunnen gemeente te behooren. Het is geschied uit medelijden met, en belangstelling in het lot dezer menschen, die vroeger nooit door een predikant werden bezocht, wegens de twistvraag, die er in regten bestaat, dat zij bij Surhuizum behooren dan wel bij Surhuisterveen".

Vanwege genoemde twistvraag, waren dominee en kerkenraad niet van plan om nog eens bij de heidebewoners langs te komen. Het was een éénmalige actie geweest. Ze wilden er geen gewoonte van maken. Erg barmhartig beoende men zich dus niet.

Verder kunnen we uit het fragment van dit verslag wel de conclusie trekken dat op dit "heidestuk", waar nu een deel van het tegenwoordige dorp Harkema op ligt, armoede werd geleden.

De gecommiteerden

Al eerder werd verteld dat dit deskundigen waren die de landmeter van het Kadaster behulpzaam moesten zijn om de grenzen op te nemen. Ze verklaarden zich echter tevens verantwoordelijk voor de juiste metingen, gezien het feit dat ze ook hun handtekening op de schetstekening plaatsten. Van elk dorp waren er drie deskundigen aangewezen. Het zullen personen zijn geweest die ter plaatse goed bekend waren en een zeker vertrouwen genoten. Voor Surhuisterveen waren benoemd: Sape Teekes van Teeken, Klaas Reinders Bosma en Simon Ijes Luimstra, Klaas Rudmers van der Veen, Pieter Hepkes Buma en ene Klazinga waren voor Surhuizum aangewezen. Hierna zullen een aantal bijzonderheden van deze personen worden verteld.

Sape Teekes van Teeken

Hij was koopman te Surhuisterveen en tevens lid van de grietenijraad. Zijn ouders waren Teeke Sapes van Teeken te Surhuisterveen en Aaltje Hepkes. De familie was Doopsgezind. Teeke was winkelier, bakker, koopman en mede-eigenaar van een spinhuisfabriek. Sape zijn naam komt voor op een belastingkohier van 1809, toen Napoleon hier de baas was. Hij werd aangeslagen voor 6 car.gulden.

Sape (nooit gehuwd geweest) woonde toen nog bij zijn ouders thuis met zijn zusters Aukje en Saakje. Vader Teeke moest toen 35 car.gulden betalen en behoorde bij de hoogst aangeslagenen in Surhuisterveen. De familie was dus vrij vermogend. Sape kwam te overlijden in 1852 en is 77 jaar geworden.

Klaas Reinders Bosma

Deze persoon was landbouwer te Surhuizum en tevens lid van de grietenijraad. Zijn ouders waren Reinder Klazes Bosma en Marijke Klazes Omloop. Hij is getrouwd geweest met achter-eenvolgens Pietje Fokkes van der Leij en Antje Alberts Postma. Bosma stierf op 19 april 1851 en was toen 67 jaar. Zijn grafsteen, waarop een stichtelijk gedicht staat te lezen, is nog te vinden bij de Ned. Herv. kerk in Surhuisterveen.

Het bedrag aan dorpsbelasting die de inwoners van Surhuisterveen over het jaar 1837 moesten opbrengen was in totaal f 700,-. Klaas Reinders werd toen aangeslagen voor f 50,-. Dit betekende dus dat hij goed was voor een veertiende deel. We kunnen hieruit concluderen dat deze boer in ieder geval financieel niet had te klagen.

Simon Ijes Luimstra

Deze landbouwer te Surhuisterveen huwde in 1815 op 24-jarige leeftijd met Beitske Meines Boetje. Hij was een zoon van de boer Ije Simons Luimstra en Hyllken Juriens Pultrum. Zijn bruid Beitske, nog maar 15 jaar oud, was een dochter van Meine Johannes Boetje, boer in Harkema-Opeinde. Toen Luimstra 84 jaar oud was geworden, kwam hij op 3 september 1874 te overlijden. Zijn vrouw leefde niet meer. Het lijkt er op dat hij het bedrijf tot aan zijn dood heeft voortgezet, omdat de inboedel en het vee een maand na zijn dood door zoon Pieter, landbouwer te Harkema-Opeinde, publiek werden verkocht. In de akte van notaris Sickler te Augustinusga kunnen we lezen wat er allemaal op het boel-

goed werd geveild, wie de kopers en wat de prijzen waren.

Als kopers werden opgeschreven o.a.: Albert Mients Pel, koopman te Gerkesklooster, Eelze Jelkes Fokkinga, koopman te Augustinusga, Mient Douwes Broersma, koopman te Augustinusga, Jelke Jans Faber, landbouwer te Lutjewoude en Jan Eeuwes Fockens, koemelker onder Kollum. Deze personen kwamen in het bezit van onder meer: een zwartbonte vette koe, een dito rier, een kalf en een hokkeling. Verder werden Rindert Ije Hulshoff, bakker te Surhuizum en Ije Rinderts Hulshoff, molenaar onder Surhuisterveen, de nieuwe eigenaren van een bruin bles merrie paard voor f 155,-. Albert Benedictus, arbeider te Surhuisterveen, tikte een staartstukklok op de kop voor f 16,-. Een chiffonniere werd gekocht voor f 11,- door Barelnd Andries van der Wijk en Johannes Andries van der Wijk, koemelkers onder Surhuisterveen. Ook was er nog een spekkist in de aanbidding voor f 1,80 en een partij rommel voor f 0,45,-. De "levende have, boeregereedschappen, producten, meubelen en huisgeraden", die "ten sterfhuize van Simon Ijes Luimstra aan den straatweg onder Surhuisterveen" werden geveild, leverden een bedrag op van f 6022,20. De veldwachters Hylke Annes Huisman te Surhuisterveen en Beint Jans Zijlstra te Drogeham tekenden als getuigen en konden er dus ook nog wat aan verdienen.

Klaas Rudmers van der Veen

Geboren te Buitenpost, was hij een zoon van Rudmer Sierks van der Veen en Trijntje Sybrens. Hij was "Justitie Dienaar" te Surhuizum volgens de overlijdensakte en het belastingregister voor de hoofdelijke dorpsomslag. Later noemde men dit beroep gewoon veldwachter. Hij werd in 1837 aangeslagen voor een bedrag van f 4,50 in de dorpsbelasting en behoorde dus niet tot de vermogenden zoals sommige andere gecommiteerden.

Bij zijn overlijden op 2 oktober 1842 was hij 69 jaar en weduwnaar van Bauken Nannes Bouma. Zijn zonen Rudmer, oud 43 jaar, veldwachter en Wob-

be, oud 33 jaar, winkelier, beiden wonende te Surhuizum deden aangifte bij de burgerlijke stand. Rudmer had zijn vader dus opgevolgd als veldwachter in het dorp.

Pieter Hepkes Buma

Hij werd geboren op 10 december 1805 te Surhuizum, als zoon van Hepke Egberts Buma en Barbertje Pieters. Deze Buma was ook een rijke boer te Surhuizum en trouwde in 1830 met Heiltje Alberts van Bruggen. Pieter Hepkes stierf in 1865 op 59-jarige leeftijd. Zoon Albert, ook boer in Surhuizum, deed aangifte van zijn overlijden. Ook van deze persoon kunt u nog een grafzerk vinden bij de N.H. kerk te Surhuisterveen. Hierop staat te lezen: "Pieter Hepkes Buma, in leven Landbouwer te Surhuizum, geboren 10 december 1805 en overleden 8 juli 1865, na eene genotvolle echtvereniging van 35 jaren met H.A. van Bruggen. "Gevoelt de weduwe haar groot gemis, 6 kinderen vergeten niet de trouwe zorg van hunnen Vader. Een Zoon overleed reeds vroeger. Zalig de doode, die in den Heere sterft".

Folkert Jans Klazinga

Hij was geboren te Rottevalle en volgens zijn huwelijksakte "onderwijzer der jeugd". Of deze Klazinga inderdaad geëmmiteerde voor Surhuisterveen is geweest en zijn handtekening onder de schetstekening heeft gezet, kon niet in de archieven worden opgespoord.

Tot slot

Nog even terug naar Kortwoude. Na verloop van tijd hebben "die van Surhuisterveen" toch voor een deel hun zin gekregen. Tegenwoordig hoort Kortwoude gedeeltelijk bij Surhuisterveen.

De "Feansters" kunnen met recht vertellen dat in hun dorp een korenmolen staat, die voor enige jaren terug, prachtig werd gerestaureerd. Het is een sieraad voor Surhuisterveen en omgeving.

Literatuur: Meint Bottema "Skoander Bisit", Ljouwert 1976. A. Tjoelker "Surhuisterveen een Dorpsstudie", Surhuisterveen 1947

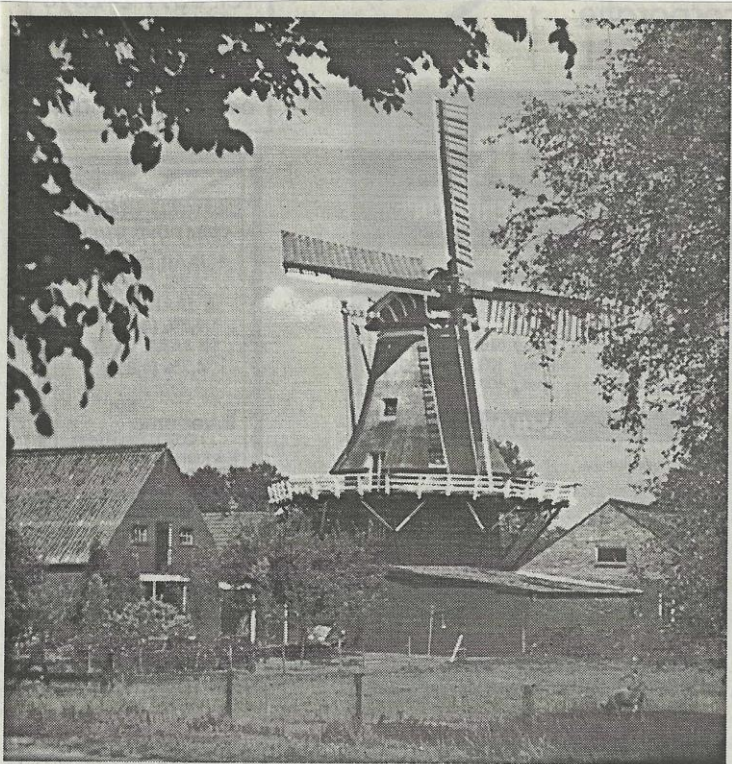
Bronnen: gemeente-archief Achtkarspelen en rijksarchief Friesland

Foto's: D.R. Wildeboer

Dit was een publicatie van de Stichting Oud-Achtkarspelen

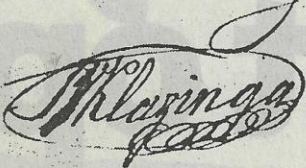
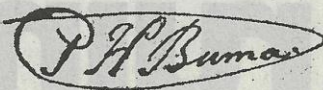
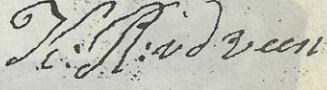
Gezicht op Surhuizum vanaf het Langpaed.

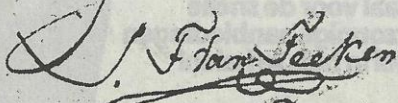
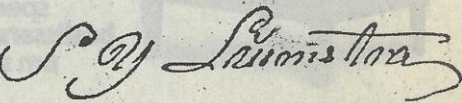
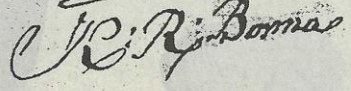
Korenmolen aan de Koartwâld te Surhuisterveen.

Brekenpost den 17^{en} April 1838.

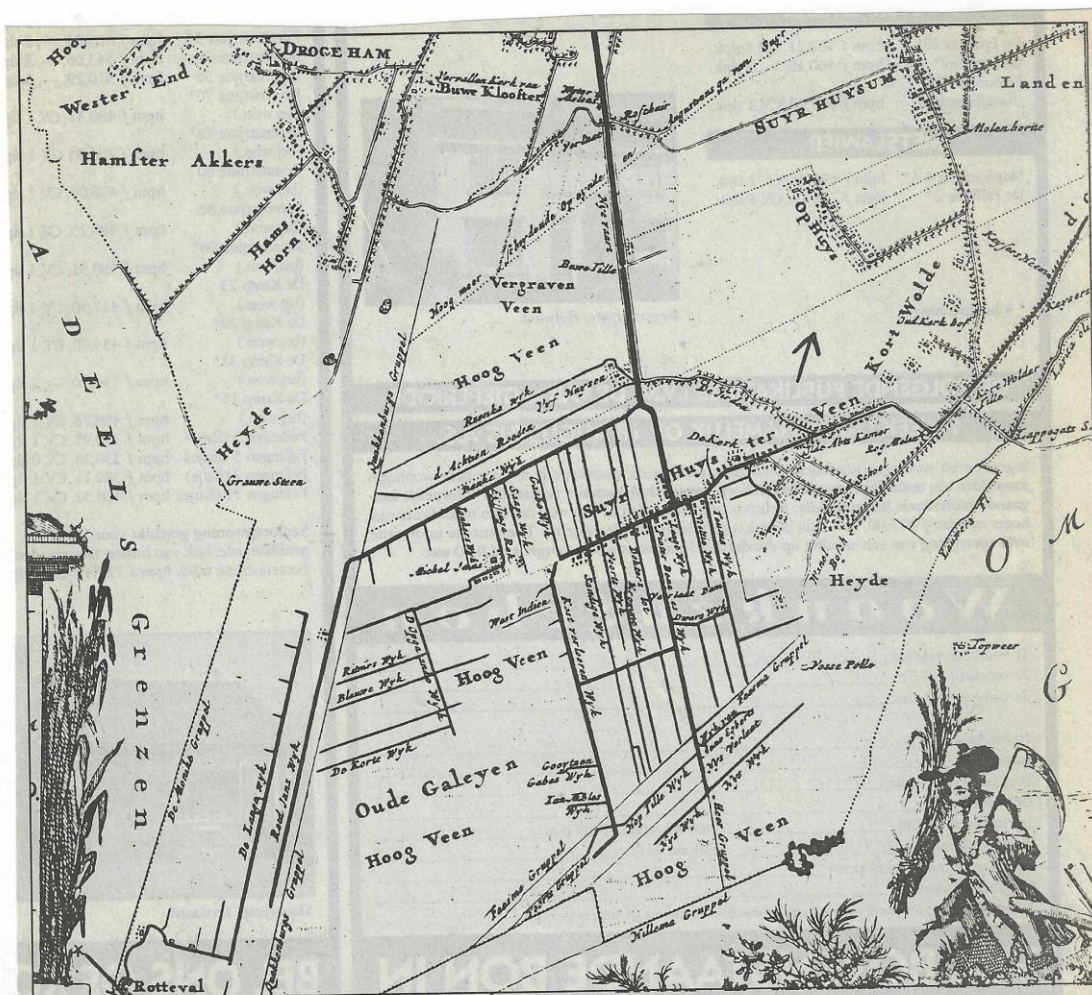
Gecommitteerden van Surhuizum

Gecommitteerden van Surhuisterveen

Dit zijn de handtekeningen van de gecommiteerden van Surhuizum en Surhuisterveen in 1838.

Fragment van de kaart van Achikarspelen (Schotanus 1718). De stippellijn (met pijl aangegeven) was de grens die de Surhuisterveensters wilden aanhouden in de grenskwestie.